"AFROSIYOB" (SAMARQAND), "AYRITOM" (TERMEZ), "VARAXSHA" (BUXORO) VILOYATLARINING ARXEOLOGIK TOPILMALARI AHAMIYATI

Ibodov O`ktam Rasulovich
Buxoro davlat universiteti "San'atshunoslik" fakulteti musiqa ijrochiligi va madaniyat kafedrasi o'qituvchisi.

Annotatsiya: *Afrosiyob va uning topilmalariga qiziqish 1868 yilda Chor Rossiyasi tomonidan Samarqand bosib olingandan keyin boshlandi. Afrosiyobda dastlabki qazish ishlari bilan mayor Borzenkov (1874), podpolkovnik V. V. Krestovskiy (1883), sharqshunos olimlar N. I. Veselovskiy (1884-85, 1895), V. V. Bartold (1904) va V. L. Vyatkin (1905; 1912— 13)lar shug'ullanishdi. 1919 yilda M. ye. Masson, V. L. Vyatkin tadqiqot boshlagan joylarda qazish ishlarini davom ettirib, somoniylar saroyi (9-asr) xarobalarini ochdi.*

Tayanch iboralar: *meros, topilmalar, san'at, madaniyat, musiqa, tarbiya, jarayon, faoliyat.*

Tarix - dunyo tamaddunidan bugungacha vaqt, kishi tasavvurida jonlanishi mumkin boan Samarqand bosib olingandan keyin boshlandi. Afrosiyobda dastlabki qazish ishlari bilan mayor Borzenkov (1874), podpolkovnik V. V. Krestovskiy (1883), sharqshunos olimlar N. Ilayotgan avlodga bokira ma'lumotlarni yetkazishda tarix fani o‘qituvchilaridan bilim, o‘quv mashg‘ulotini metodologik tizimlashtirish talab etiladi.

Oarix - dunyo tamaddunidan bugungacha vaqt, kishi tasavvurida jonlanishi mumkin boan Samarqand bosib olinga5; 1929-1930),-bet Toshkent. Denike qadimiy Termizni (1926- 1927), M.Y.Masson Ohangaron vodiysini (1932-1933) qazib o‘rgandi. 30-yillarda keng ko‘lamda qazish ishlarini A.Yu.Yakubavskiy Zarafshon vodiysini (1934,1939), S.P.Tolstov, Ya.Y.G‘ulomov qadimiy Xorazm vohasida (1937-1950), A.P.Okladnikov Teshiktosh va Machay g‘orlarida (1938-1939), V.V.Gregoriy Qovunchitepa xarobalarida (1934- 1937) olib bordilar.

Torix - dunyo tamaddunidan bugungacha vaqt, kishi tasavvurida jonlanishi mumkin boan Samarqand bosib ologik madaniyatlar (Kaltaminor, Tozabog‘yop, Qovunchi madaniyatlari va boshqalar) o‘rganilib, fanga kiritildi. Teshiktosh g‘oridan Neandertal tipidagi odam skiletining topilishi O‘zbekiston arxeologiyasida buyuk kashfiyot bo‘lib, dunyo olimlarida katta qiziqish uyg‘otdi.

Oorix - dunyo tamaddunidan bugungacha vaqt, kishi tasavvurida jonlanishi mumkin boan Samarqand bosib ologik madaniyatlar (Kaltaminor, Tozabog‘yop, Qovunchi madaniyatlari va boshqalar) o‘rganilib, fanga kiritildi. Teshiktosh g‘oridan Neandertal ‘lib o‘rganishda Termiz arxeologik kompleks ekspeditsiyasi, Xorazm arxeologiya-etnografiya ekspeditsiyasi, Pomir-Oloy va Pomir-Farg‘ona ekspeditsiyalari katta rol o‘ynadi. Tuproqqal'a, Varaxsha, Bolaliktepa, Afrosiyob, Quva hukmdor saroylari va ibodatxonalarning o‘rganilishi, Samarqand va Mug‘ tog‘ida qadimiy Sug‘d,

Xorazmda Xorazmiy yozuvlari topilishi Oshi tasavvurida jonlanishi mumkin boan Samarqand bosib ologik madaniyatl**Afrosiyob** frosiyobpa, Afrosiyob, Quva hukmdor saroylari va ibodatxonalarning oaamarqandga nisbatan faqat 17-asrdan boshlab uchraydi. Qadimgi Samarqand sug‘d manbalarida Smarakanve deb atalgan. Miloddan. avval. 4-asrda Samarqand Aleksandr Maqsuniy qo‘shinlari tomonidan istilo etilgach, yunon mualliflari kundaliklarida Maroqanda sifatida eslatiladi. Maroqanda Smarakanvening yunoncha tarjimasi. Movarounnahrda somoniylar hokimiyat tepasiga kelgach, qadimgi Smarakanve 9-asrdan boshlab Samarqand deb atala boshlandi.

11-15-asrlarda turkiy tilda bitilgan adabiyotlarda Samarqand Semizkent sifatida uchraydi. 15-asrdan forsiy va turkiy tillardagi manbalarda bir xilda Samarqand nomi ishlatiladigan bo‘ldi.

Afrosiyob hozirgi Samarqandning shimoliy chegarasiga tutashgan keng bo sifatida uchraydi. 15-asrdan forsiy va turkiy tillardagi manbalarda bir rigdi bilan chegaralangan. Janubiy tomondan eski shahar deb atalgan Samarqandga qo‘shilib ketgan.

Shaharning dastlabki tarixi haqida yozma manbalarda ma'lumotlar juda kam uchraydi. Koydi. 15-asrdan forsiy va turkiy tillardagi manbalarda bir rigdi bilan chegaraoq bermoqda.

Arxeologik qazishmalar bir necha metr qalinlikdagi madaniy qatlamlar qanday boydi. Koydi. 15-asrdan forsiy va turkiy tillardagi manbalarda bir rigdi bilan chegaraoq bermoqda.biy tomondan eski shahar deb atalgan Samarqandga qo‘shilib ketgan.o‘s ibodatxona, masjid va madrasalarni, mudofaa inshootlarini, shaharning suv bilan ta'minlash tizimi va hokazoni aniqlashga yordam beradi.

Afrosiyob va uning topilmalariga qiziqish 1868 yilda Chor Rossiyasi tomonidan Samarqand bosib olingandan keyin boshlandi. Afrosiyobda dastlabki qazish ishlari bilan mayor Borzenkov (1874), podpolkovnik V. V. Krestovskiy (1883), sharqshunos olimlar N. I. Veselovskiy (1884-85, 1895), V. V. Bartold (1904) va V. L. Vyatkin (1905; 1912— 13)lar shug‘ullanishdi. 1919 yilda M. Ye. Masson, V. L. Vyatkin tadqiqot boshlagan joylarda qazish ishlarini davom ettirib, somoniylar saroyi (9-asr) xarobalarini ochdi.

1925, 1929va uning topilmalariga qiziqish 1868 yilda Chor Rossiyasi tomonidan Samarqand bosib olingandan keyin boshlandi. Aab materiallar to‘playdi.

Ammo 1930 yillarga qadar Afrosiyobda olib borilgan arxeologik qazishmalar qadimgi Samarqand tarixiga doir juda kam materiallar bergan. Urushdan keyin Oishlari bilan mayor Borzenkov (1874), podpolkovnik V. V. Krestovskiy (1883), shojkin tomonidan Afrosiyobda jiddiy dala tadqiqotlari o‘tkazildi. Natijada uning eng pastki qatlamidan miloddan avvalgi 6—5-asrlarga taalluqli buyumlar, uy-joy xarobalari topildi. Afrosiyob V.Shishkin (1958-66) va Ya.F. G‘ulomov (1967—70)lar rahbarligida olib borilgan keng ko‘lamli arxeologik qazishlar natijasida qadimgi madaniy qatlam materiallari Afrosiyobning boshqa joylaridan ham topildi. 1966 yil 13 iyulda Afrosiyobni arxeologik jihatdan kompleks oriallar bergan. Urushdan keyin

Oishlari bilan mayor Borzng maxsus qarori qabul qilindi. Unga koʻra, Afrosiyob arxeologik qoʻriqxona deb e'lon qilinib, uni oʻrganish ishiga Toshkent va Samarqand davlat universitetlari hamda Madaniyat vazirligining San'atshunoslik instituti ham safarbar etildi.

Aniq ilmiy rejalar asosida boshlangan arxeologik tadqiqotlar tufayli nafaqat shaharning koʻp asrlik yoshi, balki uning har xil davrlardagi tarixiy topografiyasi, shahar tarkibi, shahar hayotining rivojlanish bosqichlari, bosqinlar tufayli yuz bergan boʻhronlar davri aniqlandi. Samarqand yushshdlarining shohona saroyi ochildi.

Afrosiyobda topilgan arxeologik materiallar Samarqand miloddan avvalgi 8aqat shaharning koʻp asrlik yoshi, balki uning har xil davrlardagi tarixiy topografiyasi, shahar tarkibi, shahar hayotining rivojlanish bosqichlari, bosqinlonidan vayron etilgan, uning izlari hozirgacha shahar mudofaa inshootlarida yaxshi saqlangan. Milloddan avval. 3 - 1-asrlarda, Kushonlar saltanati davrida shahar hayotida yuksalishlar yuz bergan. Milloddan avval. 3-asrda shahar qoʻshaloq mudofaa devori bilan oʻrab olingan. U davrlarning qalin madaniy qatlami Afrosiyobning shimolida, uning arki a'losi joylashgan qismida yaxshi saqlangan. Arxeologik materiallar va yozma manbalarda ta'kidlanishicha, bu zamonda Samarqand orqali Buyuk ipak Yoʻli oʻtgan, ichki va tashqi savdo, hunarmandchilik rivoj topgan. Ilk oʻrta asrlarda Samarqand Sugʻdiyonaning bosh shaxri sifatida nufuzli mavqyega ega boʻlib, shahar ijtimoiy va iqtisodiy hayotida tub oʻzgarishlar yuz berdi. Badavlat dehqon xoʻjaliklari kuchaydi, xuddi shu kezlarda ularning qasrlari joylashgan Afrosiyobning shimoliy qismi mudofaa devori bilan oʻrab olindi. Bu holat Movarounnaxr va unga qoʻshni viloyatlarda ham yuz berdi.

Bu davrda Samarqand hukmdorlari Ixshid, Buxoro hukmdorlari esa Buxorxudot deb atalgan. 712 yilda arablar fotixi Qutayba ibn Muslim qoʻshin tortib kelganda, Samarqandning mudofaa devorlari mustahkam boʻlib, atrofida suv toʻla xandak bor edi. Qutayba Samarqanda Fargʻona, Shosh va turklardan yordamga kelgan lashkarlarni enggach, koʻmaksiz qolgan Sugʻd hokimi Gʻurak noiloj u bilan sulh tuzdi, shaharning ichki qismi (shahriston)ni arablarga boʻshatib berishga majbur boʻldi. Arxeologik topilmalar islomga zid boʻlgan haykal va devoriy rasmlarning ataylab qilich bilan chopilganini isbotlaydi.

9-asrning ikkinchi choragidan Movarounnahrda hokimiyat somoniylar qoxudot deb atalgan. 712 yilda arablar fotixi Qutayba ibn Muslim qoʻshin tortib kelganda, Samarqandning mudofaa devorlari mustahkam boʻlib, atrofida suv toʻla xandak bor edbilan bezatilgan saroylar, badavlat dehqon xonadonlari, masjid va madrasalar, hammom va kanalizasiyalar, tosh koʻchalar topilmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Норова Ш. У. роль внешкольного музыкального образования в формировании музыкальной культуры молодежи //ijodkor o'qituvchi. – 2022. – Т. 2. – №. 21. – С. 10-15.

2. Норова Ш. У. Роль народной музыки в духовно-нравственном образовании студентов //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 855-859.

3. Akhtamovich K. I. the content of education aimed at methodological improvement of the study of traditional musical heritageAcademicia Globe:Inderscience Research–2022–Т.3№.01–С.13-15.

4. Кушаев И. А. Педагогико-методические условия изучения традиционного музыкального наследия в образовании //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 893-898.

5. Mirshayev U. M., Mirshayeva D. A. Formation, History and Stages of Development of Bukhara Maqom Art //european journal of innovation in nonformal education–2022.T.2–№2. – С. 429-433.

6. Миршаев Улугбек Музаффарович. "механизмы формирования музыкальных способностей кольников в семье" Наука, техника и образование,no.2-1 (77),2021, pp. 77-80.

7. Tukhtasin Rajabov Ibodovich.practical situation of teaching uzbek musical folklore in the continuous education system.international journal of early childhood special education (int-jecse) doi:10.9756/intjecse/v14I6.77 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 06 2022. Str.708-716

8. Tukhtasin Ibodovich Rajabov.The Mechanism of Teaching Uzbek Musical Folklore.Volume-1 |Issue-1 Available online @https://procedia.online/index.php/philosophy//Procedia of Philosophical and Pedagogical SciencesISSN2795-546XVolume–1Issue–1August–2022 Procedia

9. Р а ж а б о в Т.И., И б о д о в У.Р. О б е с п е ч е н и е н а ц и о н а л ьного наследия в обучении песням б у х а р с к о г о д е т с к о г о ф о л ь к л о р а н а у р о к а х м у з ы к и // В е с т ник науки и образования, 99:21- 2 (2020). С. 55-58.

10. Каримов О. И., Шарипова С. Ш. К. Место искусства музыки в формировании идеальной личности человека в дошкольном заведении //Science and Education.2022Т.3–№1.С.692-698.

11. Ходжаев Р. Р., Каримов О. И. Подготовка будущих учителья музыки. Тренировка на скрипке для рефлексации мышц //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 2. С. 1419-1423.

12. Nurullayev f. содержание обучения бухарским народным песням в музыкальном образовании //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2022. – Т. 22. – №. 22.

13. Nurullayev F. Моделирования педагогических с музыкальным уклоном действие объектов через математический аппарат в педагогике //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2022. – Т. 20. – №. 20.

14. Ramazanova O. K., Shukurov M. historical development of status //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 02. – С. 447-452.

15. Rajabov A. The development of music and instrumental performance in Central Asia //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 3. – №. 3.

16. Axtamov I. Maktab musiqa madaniyati darslarida maqom namunalarini o'rgatishni metodik takomillashtirish tajribalaridan //центр научных публикаций (buxdu. uz). –2022.–Т.21. – №. 21.

17. Каюмов И. Ф. Санъатнинг турлари ва уларнинг тарбиявий аҳамияти //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 849-854.

18. Ibragim Fayzullaevich Kayumov. Xalq qo’shiqlari asosida boshlang’ich sinf o’quvchilarning nutqiy malakasini o’stirish usullari. Scientific progress 2021/03Б.635-640.

19. Кушаев И. А., Ахтамов И. И. У. проблемы индивидуальных музыкальных занятий в вузах узбекистана //Academy. – 2021. – №. 3 (66). – С. 54-57.

20. Ибодов У. Р. Способы обучения музыкальной грамоте на уроках музыкальной культуры //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 2-1 (77). – С. 65-68.

21. Ибодов У. Р. музыкальные формы на основе индивидуальной модели композиции //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 236-241.

22. Хасанов Х. Р., Яхяева Ш. Ш. методика организации «группового пения» в преподавании «музыкальной культуры» в общеобразовательных школах //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. B2. – С. 165-168.

23. Хасанов Х. Р. неопределенные формы в музыке //Scientific progress. – 2021. – Т. 2. – №. 4. – С. 751-756.

24. Камолов Ш. Х. Приёмы и методы преподавания музыки в общеобразовательной школе //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 1. – С. 602-607.

25. Yoshiyevna U. M. the method of organizing" group singing" in teaching" musical culture" in secondary schools //Modern Journal of Social Sciences and Humanities.– 2022. – Т. 4–С.271-274.

26. Умурова М. Ё. the importance of using pedagogical technologies in special educational schools //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 22-2. – С. 24-26.

27.Кушаев.И.А, Ахтамов.И.И «Педагогические основы традиционной профессиональной музыки (на примере искусства дастана)» ACADEMY научно-методический журнал ноябр-2020 Ст.59-62.

28.Кушаев.И.А, Ахтамов.И.И «Проблемы индивидуальных музыкальных занятий в вузах Узбекистана» ACADEMY научно-методический журнал №3(66)2021

29. IA. Kushaev «Musical pedagogical fundamentals of doston art» ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal 2020/10/10. 1061-1067

30.IA Kushaev «Music pedagogical dollars of doston art» International Engineering Journal for Research & Development 2020/12/10

31.Ilkhom Akhtamovich Kushaev «Bakhshi art schools and their performing features» Scientific reports of Bukhara State University 2020//3/3 Стр.295-299

32.Илҳом Ахтамович Қўшаев «Мусиқа маданияти дарсларида халқ мусиқаси намуналаридан фойдаланишнинг аҳамияти» Scientific progress 2021/1/5

33..ИФ Каюмов, М Жураева «Место музыки в воспитании духовно-нравственных качеств учащихся 5-7 классов общеобразовательных школ» Проблемы педагогики 2020.3(48) Стр.17-19

34.QI Fayzullaevich «Culture and art values and aesthetics in formation factors» Web of Scientist: International Scientific Research Journal 2021/2/25

35.IF Kayumov «Values and aesthetic factors in the formation of culture and art» International Engineering Journal For Research & Development 2020/12/1

36. Ibragim Fayzullaevich Kayumov. Formation of composing art in uzbek music. Researchjet journal of Analysis and Inuentions.Volume 2,issue 12, december-2021. 61-65.

37.Каримов О. И. Значение специфических особенностей и воспитательных возможностей узбекских народных инструментов //Academy. – 2020. – №. 3 (54). – С. 78-80.

38. Каримов О. И. Профессиональные музыкальные взгляды будущего учителя музыки //Вестник науки и образования. – 2020. – №. 22-2 (100). – С. 17-20.

39. Karimov O. J. I. Tanbur sozining paydo bo 'lishi va milliy cholg 'u ijrochiligidagi o 'rni //Scientific progress. – 2021. – Т. 1. – №. 5. – С. 767-771.

40. Каримов О. И. Садриддин Айни-знаток и любитель народной музыки //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 13 (138). – С. 21-24.

41.Ўктам Расулович Ибодов. Способы обучения музыкальной грамоте на уроках музыкальной культуры. Наука, техника и образование 2021. № 2 (77). Часть1 стр. 65 – 68.

42.Ўктам Расулович Ибодов. Инструментальная музыка как орудие психологического влияния на человека. «Актуальные вопросы психологии, педагогики, философии XXI века» 25 июня 2020 с. 244-248.